

האם מותר לבחור למשרה ציבורית יהודי שאינו שומר מצוות?

- א. קריטריונים למינוי
- ב. תלמיד חכם
- ג. איסור מינוי רשעים
- ד. המציאות
- ה. סברות להיתר
- ו. חנאים נוספים
- מסקנה

א. קריטריונים למינוי

כבר בתורה¹ מופיעים קריטריונים למינוי למשרה ציבורית: "אנשי חיל יראי אלוקים אנשי אמת שנאי בצע". בהמשך משה מבקש למנות במקומו איש "אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו ואשר יוציאם ואשר יביאם"², ומדגיש המדרש "ואשר יוציאם - בזכויותיו, ואשר יביאם - בזכויותיו"³. לבסוף ה' מורה למשה למנות את יהושע במקומו: "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו..."⁴, ומסביר ר"י בכור שור שם שהכוונה לאיש שיש בו גם גבורה וגם יראת שמים, שהוא ראוי להיות מנהיג.

המלך בישראל מצווה במצוות כתיבת ספר תורה מיוחד בשבילו, ואחרי כן הוא מצווה: "והייתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלוקיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החוקים האלה לעשותם... ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל"⁵... כלומר התורה דורשת שהמלך יהיה ירא שמים ושומר מצוות, וגם מצוה כיצד לנהוג על מנת להגיע למטרה זו.

על הפסוק: "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוקיך, ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו, ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך, לשמור

1 שמות יח, כא.

2 במדבר כז, יז.

3 ספרי שם פיסקא קלט, ורש"י.

4 במדבר כז, יח.

5 דברים יז, יח-כ.

את כל מצוות ה' ואת חוקותיו"⁶ כותב הנצי"ב שיש ארבע מדרגות בעם ישראל⁷, ומכל אחד מבעלי המדרגות הללו הקב"ה דורש דרישות אחרות. הראשים והמנהיגים הם המדרגה הראשונה, והדרישה מהם היא רק החלק הראשון בפסוק - להשקיע את דעתם ביראת ה', כיוון שמי שהוא ראש ועוסק בצרכי רבים עלול לפעול להנאת עצמו וכבודו, להטיב למי שמחניף לו ולהעלים עיניו מאחרים, ואף להרע למי שיפגע בכבודו, על כן עליו הכתוב אומר 'מה ה' אלוקיך שואל ממך כי אם ליראה את ה' אלוקיך'. זה המוטל במיוחד על ראשי ומנהיגי ישראל, וכל שאר הדברים נדחים מפני המצוה החשובה של עיסוק בצרכי ציבור. וכן כתבו הרמב"ם והמאירי בפירושיהם למשנה על המשנה באבות 'זכות אבותם מסייעתם... ואתם מעלה אני עליכם כאילו עשיתם'⁸, שאע"פ שעסקי ציבור מזיקים אותם לפרוק עולן של כמה מצוות - זכות אבותם מסייעתם, ומצטרפת עם זכותם, ונחשב להם כמי שעשו, ומקבלים על כך שכר⁹.

המשנה באבות דורשת שנושאי משרה ציבורית יהיו בעלי רמה מוסרית גבוהה: 'וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים'¹⁰. מסבירים המאירי והאברבנאל בפירושיהם על המשנה, שהעיסוק עם הציבור והנהגת המדינה הוא מצוה, אבל בתנאי שיהיו עסוקים לשם שמים לעבודת האל ולקיום תורתו, ולא לתכלית של שררה והתפארות, ושיחשבו ויאמינו שהצלחת ענייני הציבור לא תושג ע"י השתדלותם בלבד, אלא ע"י ההשגחה העליונה ובזכות אבותיהם של הציבור שהם אברהם יצחק ויעקב.

הגמרא בכתובות¹¹ מספרת שרבי מינה את בנו רבן גמליאל לנשיא, ולא את בנו רבי שמעון אף על פי שהיה חכם יותר, מפני שרבן גמליאל היה ממלא מקום אבותיו ביראת חטא.

הרב קוק כותב על הראוי להיות פרנס: 'עיקר יתרונו צריך שיהיה במעלות הפנימיות, שאב לכולן הוא טהרת הלב וקדושת המעשים, הנובעים מקדושת הנפש ומידותיה

6 דברים י, יב-יג; העמק דבר שם.

7 על פי הפסוק בדברים כט, ט-י "אתם נצבים... ראשיכם שבטיכם..."

8 אבות פ"ב מ"ב.

9 ראה כס"מ הלכות קריאת שמע פ"ב ה"ה, שו"ע או"ח סי' ע סע' ד, ומשנ"ב וביאור הלכה שם, ביאור הלכה סי' לח סע' ח ד"ה הם ותגריהם, ציץ אליעזר ח"א סי' יא, עשה לך רב ח"ח סי' ג, פסקי תשובות או"ח סי' לח סע' ח, וסי' ע אות ד, בעניין חיוב ק"ש ותפילה לעוסקים בצרכי ציבור.

10 אבות שם. וראה ראש השנה יז, א, ושו"ע חו"מ סי' ח סע' ד, מה עונשו של פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים, מצד שני ראה סנהדרין צב, א ששכרו של פרנס שמנהיג את הציבור בנחת - שהוא זוכה ומנהיגם לעולם הבא.

11 כתובות קג, ב.

הפנימיות¹²... וכ"פ בשו"ת 'ציץ אליעזר'¹³ שלהיות פרנס על הציבור היא שררה שיש בה דיני נפשות, ולכן יש לבחור אדם חשוב וירא שמים לפי הדור.

הרב עוזיאל כותב¹⁴ שקיומה של המדינה קשור בקיומה של תורה, כי ארץ ישראל שהיא נחלת ה' לא תתקיים בידינו אלא בתנאים שתתקיים התורה וקדושת השבתות ומועדי קודש, ככתוב (תהלים קה, מד-מה): "ויתן להם ארצות גויים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו", ואין מדינת ישראל ראויה לשמה רק כשהיא מבוססת על משפט תורת ישראל ושומרת על ציבונו של עם ישראל. ודברים יסודיים אלה לא יתקיימו אלא בבחירת צירים נאמנים לתורה ולמצוה, ומשפט התורה הוא תנאי לשלום ולירושת הארץ כאמור "צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ". מסקנת הרב עוזיאל שחובה להצביע עבור הרשימה הדתית המאוחדת [בבחירות למועצת המדינה בשנת תש"ט] שהיא נאמנת ושומרת על יסודות אלה שהם יסודות הבניין הנצחי של מדינת ישראל, וצינורות הברכה של אלוקי ישראל על עמו וארצו¹⁵. וכן כתב גם הרב אברהם שפירא¹⁶ בזמנו שחיוב גמור להשתתף בבחירות, ומי שאינו משתתף עליו אומר הנביא שלא בא לעזרת ה' בגיבורים (שופטים ה, כג), כיוון שהכנסת קובעת בעניינים של שמירת הדת מצווים אנו להשתתף ולבחור בנציגים שיגנו על העניינים האלו, שלא ימנע משומרי הדת לשמור אותה, ושצביון המדינה יהיה יותר בצביון של תורה. ועוד מתווספת גם מצוה של זיכוי הרבים, שלא תארע להם תקלה. ו'ברור ופשוט' שאפשר לסמוך בכך רק על "אנשים דתיים המאמינים בה' ובתורתו ושומרי מצוות", ולא על מי שהשקפתו על עניינים אלו היא צוננת, ומי שמוסר לאנשים כאלו את השמירה הוא פושע בשמירתו. ואף אם הרשימה באמת תומכת בארץ ישראל השלמה, לא נוכל להפקיר ע"י זה את שמירת הדת וקודשי ישראל¹⁷. ולכן יש להצביע רק לרשימה דתית שכל חבריה שומרי תורה ומצוות.

12 עין א"ה ברכות נה אות כח, בענין דברי הגמ' על בצלאל אין מעמידים פרנס על הציבור אא"כ נמלכים בציבור.

13 ח"ג סי' כט פ"ב.

14 מכמני עוזיאל ח"ב, שער ד מאמר א מועצת המדינה, תש"ט, עמ' שמש-שנא. ראה עוד מכמני עוזיאל ח"ה מכתב תג עמ' תקפג-תקפד.

15 הר"מ כשר בספרו התקופה הגדולה (ח"ב פרק 19 עמ' 433-424) הביא כרוז בשם 'דעת תורה' שחתומים עליו כמעט כל גדולי אותו הדור, מיום שיש כ סבת תש"ט, הקורא להצביע לרשימה הדתית המאוחדת. (המדובר היה על הצבעה ל'מועצת המדינה' שקדמה לכנסת).

16 בענין הבחירות, מורשה, קובץ שיחות ומאמרים, בהוצאת המכון ע"ש הרצ"ה קוק, ירושלים תשס"ה, עמ' רמז-רנא (המאמר נכתב כנראה לקראת הבחירות לכנסת העשירית בשנת תשמ"א, והרב קרא להצביע למפד"ל ולא למפלגת התחיה).

17 ראה ר"ד סולובייצ'יק, חמש דרשות, עמ' 116-117, שממשיל הפקדת ענייני היהדות בידי מי שאינו

גם הרב קנייבסקי¹⁸ כותב שדעת רוב גדולי ישראל וביניהם ה'חזון איש' שיש חיוב להצביע לנציגים יראי שמים, ויש בכך קידוש שם שמים והחלשת החופשים¹⁹.

ב. תלמיד חכם

יש אומרים שדווקא תלמיד חכם הוא זה שצריך להנהיג את הציבור. כן כתב ר"י אלפנדרי במרכבת המשנה אשר לו בפירושו למשנה באבות:

...אין ראוי למנות פרנסים על הציבור כי אם תלמידי חכמים. והטעם לפי שכבר הנהיגו עצמם במעלות המידות ובמעלות השכליות, ועל כן הם ראויין להנהיג זולתם, ומי שלא הנהיג את עצמו, היאך יכול להנהיג זולתו. ועל כן אוי להם לציבור שהמנהיג שלהם הוא עם הארץ, ומסתמא שהוא שונא ת"ח, ויהיה סיבה שיכבה אור התורה.

וכן בירושלמי פאה מובא שרבי חגיי כשהיה ממנה פרנסים:

הוה מטעין לון אורייתא, לומר שכל שררה שניתנה בתורה ניתנה, (משלי ח טו טז) בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו²⁰.

ומבאר הגר"א שהיה מנסה אותם בתורה אם הם ראויים למנותם פרנסים. וכן דורשת הגמרא²¹ שתלמיד חכם דווקא הוא זה שיתמנה לפרנס על הציבור:

ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הציבור - זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר... ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם - כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה. למאי נפקא מינה - למנוייה פרנס על הציבור. אי בחדא מסכתא - באתריה, אי בכוליה תנויה - בריש מתיבתא.

וכן מצאנו בגמרא²² בסדר העולים לתורה לאחר כהן ולוי:

שומר תו"מ לנותן מטבעות זהב לשומר שחושב שבידו מטבעות כסף ואינו שומרם כראוי.

18 קריינא דאיגרתא ח"ב עמ' קסח.

19 וראה עוד אברהם מלמד, שו"ת מה שתשיב, פרק י שאלה ח עמ' רסא-רסה, שהאריך והביא שכך דעתם של רבים מגדולי הדור החרדים שקראו להצביע לכנסת למפלגה חרדית מסיבות אלו ואף להיכנס לקואליציה ולהשפיע שם. ואף הביא את דברי החפץ חיים שיש להצביע מסיבות אלו אף בבחירות לסנאט של הגויים. (כמובן שישנם פוסקים חרדים רבים שכותבים שאין להשתתף בבחירות אך אין זה מעניינו של מאמר זה).

20 פ"ח ה"ו.

21 שבת קיד, א.

22 גיטין ס, א.

אחריהן קוראין ת"ח הממונין פרנסים על הצבור, ואחריהן ת"ח הראויין למנותם פרנסים על הציבור, ואחריהן בני ת"ח שאבותיהן ממונים פרנסים על הציבור...

וכן נלמד מדברי הירושלמי על המשנה בתענית (פ"א מ"ד) 'הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין...' ומפרש הירושלמי (שם פ"א ה"ד) שהיחידים הם אלו שמתמנים פרנסים על הציבור. ובמאירי (תענית י, ב) כתב: ...יחיד הוא כל שהוא בקי בהוראות שאדם צריך בהם, כגון הלכות מועדות, והם הנקראים הלכות כלה מלשון דרשא, וכ"ש ענייני איסור והיתר, שאדם צריך לו בכל יום, ושהוא ג"כ חריף בעסקיו וערב במשאו ובמתנו, זהו יחיד שראוי למנותו פרנס על הציבור...

וכן כותב הרדב"ז²³ שעדיף שהגבאי יהיה חכם, על פי דברי הגמרא²⁴ 'לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אלא א"כ ממונה עליה כחניניא בן תרדיון'.

יש המעדיפים שאדם ירא שמים שאינו ת"ח דווקא הוא זה שיעסוק בצורכי הציבור. כן כותבת הגמרא בפסחים (קיב, א) אל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים, ומסבירים המפרשים שזה מפני שהוא יהיה עסוק בתורתו ויזניח את ענייני העיר. אולי ניתן להבין שזו הייתה סברת רב יוסף במחלוקת על ניהול ענייני העיר, שפסק שדווקא לא רב ביבי הוא זה שניהל את ענייני הגשמיים של העיר²⁵:

אושפיזיכניה דרב אדא בר אהבה גיורא הוה, והוה קא מנצי איהו ורב ביבי, מר אמר: אנא עבידנא סררותא דמתא, ומר אמר: אנא עבידנא סררותא דמתא; אתו לקמיה דרב יוסף... הלכך, רב ביבי דגברא רבא הוא ליעיין במילי דשמיא, ומר ליעיין במילי דמתא.

כן כתב הרמב"ם על מינויו של ריש גלותא²⁶: 'שאין אנו שמים לב לחוכמתו אלא ליחוסו, ושיהא מינויו בהסכמת אנשי מקומו בלבד'. כן משמע גם מדברי שו"ת רשב"א (ח"א סי' תריז) ושו"ת רא"ם (ח"א סי' כג), שכתבו שז' טובי העיר הם היותר משתדלים בצורכי הציבור אף שאינם היותר חכמים בעירם או הזקנים²⁷. יש שכתבו שקיימת בעיה נוספת שבגינה עדיף שאדם שאינו תלמיד חכם יעסוק בענייני הציבור,

23 הלכות מתנות עניים פ"ה ה"ח ד"ה וקרוב לזה.

24 ב"ב י, ב.

25 קידושין עו, ב.

26 פירוש המשנה לרמב"ם בכורות פ"ד מ"ד.

27 וראה משיבת נפש במדבר יב יג; ציץ אליעזר חט"ז ס' נ אות ב; שו"ת יד אפרים סי' י אות ז.

והיא שהתלמיד חכם עצמו מתבטל מתורתו. כן מפרשים התוספות²⁸ על הגמרא²⁹ 'ואל תדור בעיר דריש מתא אסיא', שהכוונה היא שלא לגור בעיר שאתה עצמך (הכוונה לרב אסי) תהיה בה ראש, שלא תתבטל מתורתך מחמת צורכי הציבור³⁰.

ג. איסור מינוי רשעים

בספר הזוהר מזהיר שאם ראשי העם אינם זכאים נתפס העם בחובם:

אי רישי עמא זכאין טב לעלמא טב לעמא ואי לא זכאין ווי לעלמא ווי לעמא... אי רישא דעמא לא זכי עמא מתפסן בחוביה, מנלן דכתיב (ש"ב כד, יז) ויאמר דוד וגו' הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשוי³¹.

וכן כתב הרמב"ם:

וכל מי שאין בו יראת שמים אף על פי שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המינויין שבישראל³².

וכ"כ רבי אברהם בנו בעניין מינוי ריש גלותא:

אבל ודאי צריכים אנו להתנות במינוי, עם ייחוסו, יראתו לשם, ואהבתו לצדק, וכניעתו למשפטי התורה, ושילך על פי הוראת החכמים, ואסור להסכים עליו או לקבל אותו אם לא יהיה כך³³.

וכ"כ בספר החינוך:

אבל כל שאין בו יראת שמים, אף על פי שחוכמתו מרובה, אין צריך לומר שאין ממנין אותו במינוי מן המינויין שבישראל, אלא שראוי לשנאותם ולהרחיקם, ועליהם אמר דוד (תהלים ה, ו) 'שנאתי כל פועלי און'³⁴.

ועוד כתב:

ומשורש המצוה אתה דן שאסור גם כן למנות על הציבור אנשים רשעים ואכזרים, והממנה אותם מפני קורבה או מיראתו להם או להחניפם - לא

28 תוספות בבא בתרא קי, א ד"ה ולא תימא.

29 פסחים קיג, א.

30 וראה ציץ אליעזר חי"ח סי' פא; עשה לך רב ח"ז סי' עד; שו"ת יד אפרים סי' י אות ז.

31 כרך ב (שמות) פרשת בא לו ע"ב.

32 הל' מלכים פ"א ה"ז, וכ"כ בהל' כלי המקדש פ"ד ה"כ. וראה הל' מלכים פי"א ה"ד.

33 שו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם סי' ד.

34 פרשת שופטים מצוה תצז.

תסור רעה מביתו, ועל קודקודו חמסו של אותו רשע ירד³⁵.

עוד כתב בספר החינוך שדין מינוי אנשי ציבור מקביל לדין מינוי דיינים:

ומכלל מצוה זו גם כן, לפי הדומה, שכל מי שבררו אותו בני הקהל למנות עליהם ממונים לשום עניין, שישים כל השגחתו וכל דעתו למנות מהם הראויין והטובים על אותו מינוי שהקהל צריכין אותו, ולא יגור מפני איש למנות מי שאינו ראוי³⁶.

וכתב הרמ"א:

טובי הקהל הממונים לעסוק בצורכי רבים או יחידים הרי הן כדיינים, ואסורים להושיב ביניהם מי שפסול לדון משום רשעה³⁷.

והוסיף על דבריו בערוך השולחן שם:

וכן אין מקבלים רשעים לעדות, דאע"פ שנהגו לקבל פסולים, היינו פסולים מחמת קריבות ומחמת נגיעה, אבל רשעים בוודאי לא קיבלו עליהם מעולם, דפשיטא שאין ממש בעדותן ובדינם כיון שאין יראת ד' על פניהם, ולכן פסולים בכל ענייני העיר³⁸.

בשו"ת דעת כהן³⁹ דן האם להחרים בית כנסת שנתנו "מפטיר יונה" לפרנס פושע שאוכל ושותה ועושה מלאכה ביום כיפור. ובשו"ת משפטי עוזיאל⁴⁰ כתב בדינו של ראש קהילה שאינו מהול ולא מל את בנו שחלילה לא תהיה כזאת בישראל שמי שבועט בברית ישראל יהיה לה לראש. ובשו"ת יביע אומר⁴¹ כתב שאין למנות אדם

35 מצוה תצח, שלא למנות איש שאינו מזרע ישראל.

36 פרשת דברים מצוה תיד, שלא למנות אדם שאינו חכם בדיני תורה לדיין. הרב וולדינברג (הל' מדינה עמ' 28 ושם עמ' רנו-רנז) מביא לכך ראייה מדברי הרמב"ם הל' סנהדרין פרק כה הלכות א, ב ו-ד שמערב דיני דין ופרנס.

37 חו"מ הל' עדות ס' לו סע' כב. וראה שו"ת במראה הבזק ח"ב שאלה קטז עמ' 177, יחס ההלכה לנושא משרה ציבורית הנחשד במעשים לא כשרים.

38 וכן כתב הגרז"ן גולדברג שליט"א במכתב מיום כט אב תשע"ט, שאין להצביע למפלגה שחלק מנציגיה אינם שומרי מצוות, שהרי הם פסולים לדון ואסור להושיבם בין טובי העיר.

39 ס' קצג. וראה דעת כהן ס' ו בעניין שו"ב מגולח שיש עליו גם חשש חילול שבת, ושם ס' ז בעניין שו"ב שבניו מחללים שבת בפרהסיא, אורח משפט או"ח ס' קלא בעניין שו"ב המכנה את עצמו בשם רב שהתיר חילול יו"ט שני בנסיעה להלוויה. וראה הרב פרופ' נריה גוטל, הדור בהלכות הראי"ה, סידרא יז, עמ' 44-43.

40 יו"ד ח"ב ס' מו; ח"ט או"ח ס' ה.

41 ח"ו חו"מ ס' ג. וראה שו"ת במראה הבזק ח"ד שאלה כה עמ' 55. וראה שם ח"ז שאלה ח עמ' 48, בעניין העברה מתפקיד חשוב של אדם שבבעלותו עסק של פריצות. וראה אורח משפט השמטות

הנשוי עם גויה אפילו למשרת ניהול אדמיניסטרטיבי של ענייני הקהילה. ובשו"ת אגרות משה⁴² אסר למנות פרעזידענט [=נשיא] בביהכ"נ כשיש עליו קול שאינו שומר שבת כהלכתה, ושוב כתב⁴³ לאסור מינוי של גבאי שאינו שומר תורה ומצוות. ועוד כתב⁴⁴ שכל מי שאין בו יראת שמים אע"פ שחוכמתו מרובה אין ממנים אותו לשום מינוי בישראל, וכ"ש כופרים ורשעים.

בשו"ת משנה הלכות⁴⁵ כתב שאם בוחרים אנשים, אפילו גויים, שידוע שיחוקקו חוקים בל ידעום ויעברו על שבע מצוות בני נח, הרי מכשילים אותם, ולכן עוברים באיסור "לפני עיוור" בכך שבוחרים באנשים כאלו. וקל וחומר אם בוחרים ביהודי מומר שיחוקק חוקים נגד מצוות התורה, שעוברים על כך באיסור "לפני עור".

לכאורה יש להקשות מדברי הגמ' בראש השנה⁴⁶ שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הציבור - הרי הוא כאביר שבאבירים, שמשמע שאולי אף אינו יר"ש. אך נראה שאין לומר כך, ואף שכתב הרשב"א:

שבעה טובי העיר המוזכרים בכל מקום אינם שבעה אנשים המובחרים בחכמה או בעושר וכבוד, אלא שבעה אנשים שהעמידום הציבור פרנסים סתם על ענייני העיר, והרי הן כאפטורפסים עליהם⁴⁷.

ודאי לא התכוון שיהיו כאלו שאינם יר"ש. וכן כתב בשו"ת מהרשד"ם:

והרשב"א אעפ"י שהתיר ע"י הדחק לקבל דיינים שאינם בקיאים בתורה, כתב ומ"מ צריך לבדוק אחר אנשים כשרים יראי אלהים. הרי שלא המדרש הוא העיקר אלא יראת ה' היא אוצרו⁴⁸.

ובהלכות מדינה לבעל הציץ אליעזר⁴⁹ כתב אף הוא שכוונת הגמרא היא שהמנהיג הוא אמנם קל שבקלים בידיעת חוכמת התורה, אבל אינו פורק חלילה עול מלכות שמים מעליו.

עמ' רסד אות כב לשאלה ב שלא ליתן עלייה לתורה לנשוי עם נכרית.

42 או"ח ח"ג סי' יא.

43 אגרות משה או"ח ח"ה סי' כ אות לה.

44 אגרות משה יו"ד ח"ב סי' מה ד"ה ובכלל הרי. ראה שם בדין מינוי אשה ואכמ"ל.

45 חי"ב סי' שעג.

46 כה, ב.

47 שו"ת הרשב"א ח"א סי' תריז.

48 יו"ד סי' קסא.

49 עמ' 28.

לכאורה ניתן היה להכשיר מינוי אנשים שאינם ראויים כאשר אין ברירה, מדין ערכאות שבסוריה⁵⁰ שבהן מתמנים שופטים חסרי ידע משפטי כאשר אין דיינים שאפשר למנותם. אך גם כאן הרשב"א⁵¹ כותב שאע"פ שאינם בקיאים בדינים, מכל מקום צריך לבדוק אחר אנשים כשרים, יראי אלהים, שונאי בצע ומביני מדע.

לכאורה ניתן אולי להכשיר מינוי אדם שאינו יר"ש מדין 'קיבלו עליהו' קרוב או פסול לדיין⁵². וכן משמע בשו"ת הרשב"ש⁵³ שיכולים הקהל להעמיד עליהם פסולים כדיינים, ואז דינם כפשרנים. אולם, בשו"ת זקן אהרן⁵⁴ נשאל על קהילה שכל פרנסיה אינם שומרים תורה ומצוות, וכתב שאסור למנותם, והקשה שלכאורה אפשר לדון בקרוב ופסול אם קבלוהו עליהם, וזה גם היסוד להכשרת אשה כדבורה וכד', א"כ מדוע א"א למנות בקבלו עליהם פרנסים שאינם שומרים תו"מ. וכתב שזה שקבלה מועילה גם לפסול וקרוב, היינו לקבלו שיהא דיין באקראי בעלמא, שבזה אנו אומרים שכיון שעל פעם הזה קיבלו ונתרצה לשמוע פסק דינו וכל תנאי שבממון קיים ממילא מחויב לשמוע פסק דינו, אבל כשבוחר פסול לפרנס לזמן קבוע, והקבלה הייתה ע"י בחירות דרך מינוי, בכהאי גוונא לבד ממה שיש בזה פסול בעצם דיינותו, כי פסול הוא לדון אפילו באקראי, עוד נתווסף בזה איסור ההתמנות, דכל מינוי כזה הוא ענין שררות שאינו כשר לזה אלא ממובחר שבאחיק, וכל רשע שפסול לעדות ודאי דלא הוי ממובחר שבאחיק. וזה הוא גוף האיסור. ועוד שיש כאן תרתי לריעותא וא"א למנותו, גם שהוא רשע וגם שאינו מן המובחר שבאחיק, כמו שא"א למנות אשה שהיא ג"כ רשעה. וכיון שפסולים להתמנות ממילא שכל דיניהם ומעשיהם שעשו לצורך הקהל בטלים. וכן מה שכתב ברשב"ש לעיל נראה שכוונתו דווקא באופן זמני ולא במינוי קבוע.

ד. המציאות

המהרש"ם הביע מורת רוח ממצב הפרנסים כבר בדורו, וכתב שבעונותינו הרבים "שכיחי פרוצי הדור בכל עיר ועיר ומצטרפים לטובי העיר"⁵⁵. אבל בכל זאת הוא כותב דעה שונה מדברי הזקן אהרון, שאם תקנו תקנה ושתקו בני העיר הוי כקיבלו עליהם. כלומר שאם כבר דנו או תקנו תקנה, אע"פ שהיו ביניהם פסולים, בכל זאת בדיעבד תקנתם קיימת מדין קבלו עליהם דיין פסול.

50 סנהדרין כג, א; רמ"א חו"מ ס' ח סע' א.

51 שו"ת הרשב"א ח"ב ס' רצ.

52 סנהדרין כד, ב; שו"ע חו"מ ס' כב סע' א.

53 ס' תריא-תריב.

54 ח"ב ס' קלא.

55 קונטרס תיקון עולם רלא אות כג, ובהערה יד שם.

אחרונים נוספים הביעו אף הם מורת רוח ממצב כשרות הפרנסים. הגמרא⁵⁶ כותבת שאחר לוי יש להעלות לתורה את תלמידי החכמים הממונים פרנסים על הציבור, אבל בערוך השולחן⁵⁷ כתב, שאי אפשר לעשות כדן הגמרא כי אין לנו פרנסים ראויים בעוה"ר. וכן המשנ"ב כתב:

נהגו לעבור לפני התיבה פרנסים ומנהיגים שיודעים בצער הדור, והיינו דוקא כשהם נאמנים ומגינים על הדור ומרוצים לעם, ובעוה"ר בדור הזה וכו', וכדי לתקן פרצה זו ראוי שיתפלל הש"ץ הקבוע⁵⁸.

וכן באגרות משה כתב:

אבל הא ידוע הפירצה בעניין זה במדינה זו, שבשביל שהם עשירים מחניפין אותן, וממנין אותן בראש לכל מה שירצו⁵⁹.

ה. סברות להיתר

על אף כל האמור, ישנן סברות להתיר, לפחות בדיעבד. הרב קוק כתב⁶⁰ בעניין מנהיג בית הכנסת שאשתו מחללת שבת בפרהסיא, שבדיעבד כשאין מי שינהיג את הקהילה, והיא עלולה להתפרק וחבריה ילכו להתפלל עם הרפורמים, יש להעלים עין מכך וה' ירחם.

בעניין נבחרים גויים כתבו הרב הרצוג⁶¹ הרב עוזיאל⁶² והרב ישראל⁶³ שאין בזה דין מינוי לשררה שאסור, כי יש לדון בנבחרים על דרך הבחירות הנהוגות במדינה שהיא בחירה לזמן מסוים, ואין הבנים יורשים זכות האבות, שאין זו השררה שהתורה דנה עליה. כי אין תוכן הנבחרים כיום בגדר מתן זכויות אישיות להם לשררה של הציבור, ואינם אלא באי כח הציבור ושליחיו לפעול מה שצריך לטובת הציבור. ואעפ"י שיש בידם כח להכריע וגם לכופף את המסרבים, אין זה מכוח הזכויות שהוענקו להם, אלא החלטת הציבור הוא לפעול לטובת העניין הכללי גם כשהיחידים סובלים או אינם

56 גיטין ס, א.

57 או"ח סי' קלו.

58 סי' תקפא ס"ק ט.

59 או"ח ח"ה סי' כ.

60 שו"ת אורח משפט או"ח סי' יג. וראה הרב פרופ' נריה גוטל הדור בהלכות הראי"ה, סידרא יז, עמ' 41.

61 מינויים ציבוריים של נכרים בימינו - תחוקה לישראל על פי התורה כרך א עמ' 22-23.

62 שם, במאמרו בחירת שאינם בני ברית, עמ' 246.

63 עמוד הימיני סי' יב.

מסכימים. וכל הנכנס לכלל הציבור על דעת כן נכנס, והיחידים שהועמדו בראש ומחליטים מנקודת ראות זו הינם ממלאים שליחות הציבור, ובשמו פועלים ומכוחם הם עושים. וכיון שאינם אלא שליחים אין כאן גדרי שררה כלל, כי מכח המשלחים הם יונקים את כוחם, ואין כאן אלא שררה שהציבור שורר על עצמו, ומגביל עצמו לטובתו ע"י שלוחיו שמסר להם ייפוי כח זה. יתכן שיש ללמוד מכאן שאם מותר לבחור גויים, ודאי גם בחירת יהודים שאינם שומרי תו"מ תהיה מותרת לפחות בדיעבד.

המשנה הלכות כתב⁶⁴ שאם לא ילך ולא ישתתף בבחירות אולי ע"י זה ייבחר אדם איש משחית, גרוע מזה שהיה חושב להצביע בעדו, וא"כ יש לשקול בין המועמדים, ואם אין מועמד שהולך בדרך התורה יש לבחור את "הרע במיעוטו".

1. תנאים נוספים

רבים מרבני זמננו כותבים שיראת שמים כשלעצמה אינה תנאי מספיק לבחירה, אלא ישנם תנאים נוספים. הרב ליאור⁶⁵ כותב שיש לבחור נציגים שבאמת אכפת להם מערכי האמת, ושפועלים למען צביונה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, בעדיפות עליונה לנושא של ארץ ישראל⁶⁶, ולא בנציגים, אפילו דתיים, ש"קידומם האישי עומד בראש מעייניהם".

הרב חיים שטיינר כותב: במי לבחור - הקביעה היסודית היא שעלינו לבחור במפלגה דתית, אשר עונה על הדרישות הבאות: מקבלת על עצמה לפעול למען חיזוק אחיזתנו בכל מרחבי ארץ ישראל, מתחייבת לקבל את דעת רבניה בשאלות ציבוריות, נתמכת ע"י גדולי תורה, ונבחרה הם אנשי אמת שהוכיחו במעשיהם נאמנות לעקרונות אלו⁶⁷. והרב אבינר כותב שיש להצביע בעד מפלגה שחרתה על דגלה את תחיית האומה בארצה על פי תורתה. ורק אם אין לה סיכוי אז יש להצביע בעד מפלגה כלל ישראלית אחרת (משיעורי הרב שלמה אבינר). גם הרב אליעזר מלמד⁶⁸ כותב שיש לעודד להצביע למפלגה שתוכל להועיל ביותר ליישוב הארץ, חיזוקו הלאומי ולימוד התורה, וכשאי אפשר, יש לעודד להצביע למפלגה הבאה אחריה שאף היא בכיוון חיובי.

64 שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' שעד.

65 דבר חברון השקפה ועניני אמונה עמ' 51-50.

66 ע"פ דברי הרב חרל"פ, מי מרום ח"ו, מעייני הישועה, פרק מה עמ' קצו.

67 מאמרו העם בוחר בהנהגה מתאימה, אתר ישיבה, מתוך העלון של תנועת קוממיות. וראה שם דברי הרב יהושע שפירא: כל המצביע לאנשי הקודש בכנסת ומגביר את כוחם זוכה להיות שותף בנתינת נשמה בחיי החולין של ישראל.

68 רביבים, מכון הר ברכה תשס"ח, עמ' 120.

מסקנה

לכל הדעות ודאי שלכתחילה יש לבחור בנציגים נאמנים ויראי שמים. אך אם אין כאלו, או שהנציגים יראי השמים אינם דואגים כראוי לצביונה של המדינה ולשלמותה, רבו הדעות שאפשר לבחור בנציגים שידאגו לכך, אף אם הם פחות יראי שמים או כלל לא. כמו כן יש שכתבו שכאשר הבחירה היא בין מועמדים שכולם אינם ראויים, יש לבחור ברע במיעוטו.

צריך אדם להיזהר בתפילה ובברכות שיענה אחריהם אמן. שהיא מילה נגזרת מלשון אמונה, וכל מי שעמדו אבותיו על הר סיני וקיבלו התורה הנקראת אמונה, והוא מזרעו של אברהם אבינו שהוא ראש האמונה דכתיב בו והאמין בה, חייב הוא לכיין לבו ומחשבתו בעניית אמן, לא שיזכיר שליח ציבור הברכות והוא כחרש לא ישמע וכאילים לא יפתח פיו, או שירבה דברים עם חברו כאילו היה ברחובות קריה כמנהג קצת מן בני עמנו המקילין בדבר, כי זה עוון פלילי, שהרי העבד השומע שמברכין את רבו חייב הוא מדרך השכל שיענה אמן, וכ"ש מי שמברך את האלהים אשר בידו נפש כל חי שיתחייב השומע לענות אמן אחר מי שמברך אותו, וכ"ש שהוא ית' קובע לו מצוה בדבר זה, ומצווה אותו שיברכנו, והוא מצות עשה שבתורה, שנאמר וברכת את ה' אלהיך. וכן אמרו חכמי המצוות, חכמי האמת: ישמעאל בני ברכני. וכבר העלו בגמרא בבבא מציעא בסוף פרק המקבל כי ה' צריך ברכה... וכשם שהוא ית' חפץ בברכה, הוא הדין בעניית אמן שהוא לשון קיום הברכה, וכבר אמרו ז"ל בברכות בסוף אלו דברים רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך, אמר לו רבי נהוראי השמים כך הוא, שהרי גוליארים מתגברים במלחמה - וגיבורים נוצחין, כלומר ואח"כ באים גיבורים ונוצחין את הגוליאריין. וביאר העניין הזה כי המשיל יתרון העונה אמן על המברך ליתרון הגיבור על החלוש, כי הגבורה בסיבת הכח, ופירש בזה גדול כח העונה אמן על המברך ליתרון הגיבור על החלש, כי הוא ממשיך כח ממקור הכוחות כולן אשר משם יונק כח הגבורה ומשם כח כל מתגבר. ותן את לבך, אילו מלך בשר ודם בצאת הקהל לקראתו מברכין אותו ועונין אמן בקול רם, והיה שם אחד מן העומדים לפניו ולא ענה אמן, הרי זה מבוזה את המלך ומקצר בחוק כבודו. ואם בעניית אמן למלך בשר ודם חושבין לעשות מצוה, לפי שהוא סיבת קיום הארץ, וכעניין שכתוב מלך במשפט יעמיד ארץ, ואמרו רבותינו ז"ל אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, ק"ו למלך העליון יתעלה אשר לב המלך בידו, שנאמר פלגי מים לב מלך ביד ה', ואין מלכותו וממשלתו כי אם ממנו ית' שהוא סיבת הכל וראשית הכל...

ספר כד הקמח, אמונה